

Tarihsel Anlatıda Kadının Side Turizmindeki Yeri: Bir Devrin Hikayesi

The Role of Women in Tourism of Side in Historical Narrative: Story of an Era

Arzu TOKER* - Songül Çilem KAYA**

*Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, Eskişehir.

E-posta: arzutoker@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0619-9941

**Doktora öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Doktora Programı, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, Eskişehir.

E-posta: sck@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7044-0605

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 23 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 15 Mayıs 2023

İkinci düzeltme: 25 Haziran 2023

Kabul: 28 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: *Turizm ve kadın, Turizm gelişimi, Anlatı analizi, Turizm tarihi, Side.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 23 April 2023

Resubmitted: 15 May 2023

Resubmitted: 25 June 2023

Accepted: 28 June 2023

Key words: *Women in tourism, Tourism development, Narrative analysis, Tourism history, Side.*

ÖZ

Bu çalışma kapsamında Cumhuriyet tarihi boyunca kadının Side turizmdeki yerini belirlemek amaçlanmaktadır. Turizmde kadın emeğinin durumunu anlamak bir araştırma gündemi olarak güncelliğini her zaman korumaktadır. Küresel turizmde işgücünün yarısından fazlasını kadınların karşıladığı düşünüldüğünde, kadın ve turizm ilişkisinin araştırılması önem taşımaktadır. Bu araştırmada da Türkiye turizminin en önemli destinasyonlarından biri olan Side'de tarihsel süreçte kadının turizmdeki yeri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla 2012-2015 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından gerçekleştirilen Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi çerçevesinde Side'de yapılan görüşme metinlerinin deşifrelerinden oluşan dokümanlar incelenmiş ve katılımcı anlatıları kronolojik bir akışla sunulmuştur. Araştırmanın sonuçları, Side turizminin kabul sürecinin kendi tarihsel bağlamı içerisinde özgün nitelikler taşıdığını, turizmi kabul sürecinde kültürün etkili olduğunu, Side turizminin öncülüğünü kadınların yaptığını göstermiştir. Ayrıca turizmin kitleselleşmesinin, kadınların sektördeki konumlarını değiştirdiği de ulaşılan sonuçlar arasındadır.

ABSTRACT

This study aims to determine the place of women in tourism of Side throughout the history of the Republic. Understanding the status of women's labour in tourism has always been a topical research agenda. Considering that women make up more than half of the labour force in global tourism, it is important to investigate the relationship between women and tourism. This study aimed to understand the role of women in tourism in Side, one of the most important destinations of Turkish tourism, in the historical process. To achieve this goal, the researchers examined transcripts of interviews conducted in Side as part of the Turkish Tourism Oral History Project, which was carried out by the Anadolu University Faculty of Tourism between the years 2012-2015. The participant narratives were then presented in a chronological flow. The study revealed that the acceptance of tourism in Side has unique characteristics that are shaped by its historical context, and that culture plays an important role in this process. Additionally, women have played a significant role in pioneering tourism development in Side. In addition, it was also concluded that the massification of tourism has changed the position of women in the sector.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi ile kadının çalışma hayatındaki varlığını artıran toplumsal değişim sürecinde, turizmde kadın istihdamı da dikkat çeken bir unsur hâline gelmiştir (İstanbullu Dinçer vd. 2016). Turizm sektörünün emek yoğun olması ve hizmet sektörü kategorisine girmesi kadınlara

rın bu alandaki yerini genişletmiştir. Turizmin Türkiye'de başladığı günden bugüne, gerek iletişim becerilerinin erkeklere kıyasla daha iyi olması gerekse toplumsal olarak kadınsılık atfedilen işlerde görev almaları sebebi ile kadınlar bu alanda istihdam edilmektedirler (Akoğlan 1996). Turizmdeki çok sayıda iş alanı kadınlarla özdeşleştirilmiştir. Konaklama veya yiyecek içecek sektörü

ründe gerekli olan birçok becerinin doğal olarak kadınlarda bulunması (Emir ve Toker 2020) veya el işi, geleneksel giyim-kuşam ve kültürün temsilcilerinin kadınlar olduğunun kabul edilmesi, kadınların turizm istihdamında öne çıkmasına sebep olmuştur (Cave ve Kilic 2010). Örnek olarak Alanya'da turizmin varlığının belirginleşmeye başladığı tarihlerde turizm arzının yeterince karşılanamaması sebebi ile kadınların ağırlıkla hizmet sunduğu ev pansiyonculuğu yaygın olarak gerçekleştirilen bir turizm eylemi olarak alanyazında ve uygulamada yer etmiştir (Kaya 2014). Benzer şekilde turizmin henüz başladığı 1960'lı yıllarda Side bölgesinde de kadınlar evlerinin bir odasını kiraya vererek turizm sistemine giriş yapmıştır (Turan vd. 2018). Ev pansiyonculuğunun yaygın olduğu destinasyonlarda kadın iş gücünün de yaygın olduğu bilinmektedir (İstanbul Dinçer vd. 2016).

Alanyazında kadın ve turizm konusunu ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Başta ele alınan çalışmalar, genel olarak turizm sektöründe çalışan kadınlardan ziyade konaklama sektöründe çalışan kadınlar özeline odaklanmıştır. Özellikle kariyer engelleri, ücret ve cinsiyet rollerine bağlı eşitsizlikler (Aitchison 2009), iş tatmini, kadın girişimciler, kadının turizm destinasyonlarında güçlendirilmesi ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konularda yoğunlaşmıştır (Boyacıoğlu ve Elmas 2019). Yönetim, organizasyon, örgüt kültürü ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamlarında geniş yer kaplayan kadın çalışmalarının yanı sıra kadınların turizmdeki yerini ifade eden çalışmalar, gelecek öngörülerinde bulunulabilmesi adına önem arz etmektedir. Dolayısı ile tarihsel bağlamda turizmde kadının yerini belirlemek bu çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk turizminin başlangıç dönemlerinden itibaren kadının turizmdeki yerinin tarihsel olarak gelişim ve değişimini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda önce ilgili çalışmalar bölümünde kadın ve turizm konulu çalışmalara mercek tutulacaktır. Ardından Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi çerçevesinde Side'de yapılan görüşme metinlerinin deşifreleri doküman incelemesine tabi tutularak turizmin başlan-

gıcında ve bugüne gelindiğinde kadının yeri ve bu yerin değişim süreci açıklanacaktır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Dünya Turizm Örgütü'nün Turizmde Kadınlar Hakkında Küresel Raporu'na (UNWTO 2019) göre turizm iş gücünün yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. Turizmde kadınların hem çalışan hem de tüketici konumundaki artışının (Çelik 2013; Köse 2014; Bayram 2019) birçok psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik sebebi vardır. Yapılan birçok çalışmaya rağmen kadının turizmdeki yeri tüm yönleri ile ortaya konması gereken bir durum olarak hâlâ canlılığını korumaktadır. Alanyazın incelendiğinde çalışmaların kadın istihdamı, kadınların karşılaştıkları sektörel ve toplumsal sorunlar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yönetim bağlamında ele alındığı görülmekte ancak bu çalışmaların sayıca yetersiz olduğu belirtilmektedir (Boyacıoğlu ve Elmas 2019).

Ulusal alanyazında turizm ve kadın konulu çalışmaların tarihi 1990'lı yılların ikinci yarısındaki yıllara dayanmaktadır (Boyacıoğlu ve Elmas 2019). Çalışmalar, kadınların turizmde istihdam sürecini, bu süreçte yaşadığı psikolojik ve fizyolojik sorunları, yaşanan mağduriyet ve gelişmeleri ortaya koyarken, kadınların alandaki hikayesinin gelişimi ve dönüşümü üzerine odaklanan çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir (Bayram 2019). Kadınların turizm sektöründe karşılaştıkları kariyer engellerini, çalışma koşullarını ve yoğunlukla görev aldıkları yönetsel alanları ortaya koyan kavramsal bir çalışma (Akoğlan 1996) ile turizm sektöründe kadın istihdamı konulu çalışmaların ilk örneğine rastlamak mümkündür. Daha önce söz edildiği gibi ilk dönem çalışmalarında genel olarak turizm sektöründe değil, konaklama işletmelerinde çalışan kadınların durumu incelenmiştir.

Kadın iş gücünün durumunu ifade eden ilk tez çalışması ise, kadınların kariyer basamaklarında ilerlemesinde cinsiyet ayrımcılığının ortaya koyulduğu, ev içi emeğin kariyer ile birlikte sürdürülmesi gerekliliğine dair olan inancın kadının kariyerine etkide bulunduğu doğrultusunda bulguların ifade edildiği Dalkırançoğlu'nun (2006) araştırmasıdır. 2000'li yılların başından

İtibaren kadın konulu çalışmalarda görece bir artış yaşanmaya başlandığı görülmektedir. Örnek olarak kadınların turizm sektöründeki istihdam sürecine dair algılarını ortaya koymak adına Muğla'nın kırsal bölgelerinde turizm sektöründe çalışan kadınlar ile bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile turizmin sosyal yapıda ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümler vurgulanmıştır. Araştırma sonucunda, köy kadınlarının turizmde çalışma konusunda şekillenen algılarının yaşayışlarını; ev içi yaşamlarını, sosyal çevreleri ile ilişkilerini ve ekonomik durumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Oktik 2001). Turizm alanyazınında kadınları konu eden çalışmalar, kadınların istihdam durumları ve istihdam sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve engeller üzerine yoğunlaşmaktadır (Gebelek 2008; Alkan 2014; Işık vd. 2017; Yetiş ve Çalışkan 2020; Çiçen vd. 2020; Solmaz 2020; Kaplankıran 2021; İkikat 2022).

Cumhuriyetin modernleşme projesinin bir parçası olarak (Toker 2019) bir yandan kadının cinsiyet rollerine dair değişimlerin yaratılması amaçlanırken, diğer yandan kadının ekonomik bağımsızlığı göz ardı edilmiştir. Bu nedenle kamuda ve köyden kente göç aşamasında istihdam kademelerinde yerini bulamayan kadın iş gücü kırsal alanda yoğunlaşmıştır (Buğra ve Özkan 2014). Bu durum turizm alanyazınında da yansımaları bulmuştur. Kitle turizmine alternatif turizm etkinlik alanlarından biri olan kırsal turizm bölgelerinde ele alınan çalışmalar kadın girişimcilere yoğunlaşmış durumdadır (Fidan ve Nam 2012; Ateş ve Başaran 2019; Serinikli 2019). Kadın emeğinin ayrılmaz bir parçası olan, ağırlıklı kadın emeği ile şekillenen ve varlığını sürdüren kırsal turizmin (Fidan ve Nam 2012); kadının istihdamı bakımından önemini toplumsal açıdan vurgulayabilme gücüne sahip olduğu ortaya konulmuştur (Kaya 2017). Kırsal bölgelerde kadınların turizm faaliyetlerine katılmalarıyla birlikte gelir elde etmeleri sonucunda, elde ettikleri bu kazancı genellikle çocuklarının eğitimi için ve ev giderlerinde kullandıkları bilinmektedir (Oktik 2001; Fidan ve Nam 2012). Bu noktada, kırsal turizm alanında işgücü olarak hizmet vermenin kadınların ekonomik özgürlüğünü sağlamalarında dönüşüm fırsatı yarattığı yorumu yapılabilir.

Turizm sektöründe kadının yerini ifade ederken duruma dair bakış açılarını gerek istihdam gerekse tüketici konumundaki kadının karşılaştığı zorluk ve engeller bağlamında ortaya koymak önem arz eder. Cave ve Kilic (2010) Antalya'daki kadın istihdamı üzerine gerçekleştirdikleri çalışma ile, kadınların vasıfsız iş kollarına sıkıştırıldıklarını, bunun en baskın sebebinin kadının toplumsal bakış açısındaki yeri olduğunu ifade etmişlerdir. Kadınların eğitim alanında geride bırakılması ve ev içi emeğin birincil karşılayıcısı olarak konumlandırılması sebebi ile istihdam anlamında geride kalan kadınların, turizm sektöründe genellikle garsonluk, kat hizmetleri ve karşılama alanlarında, çoğunlukla yarı zamanlı ve sezonluk olarak istihdam edildikleri ortaya koyulan bulgular arasındadır (Akoğlan 1996; Dalkıranoğlu 2006; Bensemman ve Hall 2010; Cave ve Kilic 2010; Kaya 2017; Koc 2020). Turizm sektöründe kadın istihdamını toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında inceleyen çalışmalar, kadınların istatistiksel olarak yüksek oranda istihdam payına sahip olmalarına karşın vasıfsız ve nitelsiz işlerle görevlendirildiklerinin altını çizmişlerdir. Bu soruna çözüm önerisi olarak kadınların eğitim düzeylerinin artırılması önerilmiştir (Yetiş ve Çalışkan 2020).

Turizm sektöründe göçmen kadın emeği üzerine yapılan çalışmalar da mevcuttur. Kadın göçmenlerin ucuz iş gücü olarak yerini araştıran bir çalışmada (Ekiz Gökmen 2011), turizm alanında güvencesiz çalıştırılan kayıt dışı istihdamın siyahlar, etnik azınlıktaki bireyler ve kadınlardan oluştuğu ifade edilmiştir. Turizm istihdamında kadının yerinin bu denli kırılabilir ve suistimal edilebilir olmasının nedenleri arasında aynı çalışmada belirtilen turizm sektöründeki ucuz iş gücü arayışı yanında güvencesiz emek (Çelik 2013) ve kadınların haklarını savunmaya karşı tutumları gibi birçok etken sayılabilir.

Kadın çalışmalarını *vignette tekniği* ile mercek altına alan bir başka çalışmada ise istihdam süreçlerinde yönetim kademesi perspektifinden kadınların durumu ele alınmıştır (Kemer ve Aslan 2022). Kadın istihdamında karşılaşılan olumsuz durumların (cinsiyet ayrımcılığı, cam tavan, kadın bedeninin metalaştırılması, ücret eşitsizliği),

olumlu durumların önüne geçtiği alanyazın ile desteklenerek ortaya koyulmuştur (Kemer ve Aslan 2022). Son yıllarda gerçekleşen kadın çalışmalarının kadın istihdamına odaklandığı gözlemlenmektedir. Kadınların istihdam sürecinde sayılarının yıllar geçtikçe arttığı tespit edilmiş olsa da dünya geneli ile kıyaslandığında bu istihdam oranının yetersiz olduğu ifade edilmektedir (Balcı ve Aslan 2022; Güney 2022; İkitat 2022; Kabil vd. 2022; Kemer ve Aslan 2022).

Uluslararası alanyazında ise kadına yönelik yapılan çalışmalar kırsal turizmdeki kadının girişimci rolüne (Bensemman ve Hall 2010; Untari ve Suharto 2020; Rasanjali vd. 2021; Uduji vd. 2021; Dan ve Shimizu 2022; Filimonau vd. 2022), turizm alanında kadının güçlendirilmesine (Kimbu vd. 2019; Radović-Marković ve Živanović 2019; Ertac ve Tanova 2020; Vukovic vd. 2021; Seyfi vd. 2022; Tristanti 2022) ve toplumsal cinsiyet eşitliğine (Díaz-Carrión ve Vizcaino 2020; Boluk ve Panse 2022; Hillman ve Radel 2022; Sánchez vd. 2022) yoğunlaşmaktadır. Yeni Zelanda'da kırsal turizm alanında gerçekleştirilen bir çalışmada kadın girişimcilerin cinsiyet rollerine dair ataerkil bakıştan etkilendikleri sonucu ortaya koyulmuştur (Bensemman ve Hall 2010). Kırsal turizm bağlamında geliştirilen turizm politikalarının kadınları güçlendirmesi ve kadın emeğini yüceltmesi beklenmektedir (Kimbu vd. 2019). Kadınların özellikle ekoturizm alanlarındaki girişimcilik faaliyetleriyle ekonomik yaşamın içine girmelerinin onları psikolojik olarak güçlendirdiği ve yaşamlarının olumlu yönde etkilendiği bilinmektedir (Ertac ve Tanova 2020). Turizmin cinsiyet rolleri arasına sıkıştırılmasını engellemek ve sosyal değişime zemin hazırlamak için kadınların özellikle kırsal turizm destinasyonlarında yaşadıkları cinsiyet ayrımcılığı ve iş-aile dengeleri gerilimlerinin önüne geçilmesi gerekliliği önem arz etmektedir (Díaz-Carrión ve Vizcaino 2020). Kırsal turizmde kadınların güçlendirilmesi, kadınların finansal ve aile içindeki özgürlüklerini sağlama adına bir gerekliliktir (Vukovic 2021). Ulusal alanyazında daha önce vurgulandığı gibi kırsal turizm bağlamında kadınların yadsınamaz yeri ve önemini destekleyen uluslararası alanyazındaki bir başka vurgu ise; kadınların kırsal turiz-

min bir parçası olan geleneksel işlere yatkınlıkları dolayısıyla girişimciliğe istekli olmalarıdır (Díaz-Carrión ve Vizcaino 2020). Ayrıca, tarım turizmi ile ilgilenen kadın girişimcilerin desteklenmemesi neticesinde bölgeye olan ekonomik faydalarının sektöre uğrayabileceği öngörüsü de öne çıkan bulgular arasında yer almaktadır (Uduji vd. 2021).

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yoğunlaşan çalışmalar ile turizmde kadın girişimciliğinin ve istihdamının yeni bir zihin yapısı ile benimsenmesinin önemi vurgulanmıştır (Boluk ve Panse 2022). Turizmde kadın istihdamının ve kadın girişimciliğinin sağlanmasının kadınları güçlendireceği ve böylece toplumların ekonomik ve sosyal anlamda gelişmesine de zemin hazırlanacağı ifade edilmektedir (Dan ve Shimizu 2022). Bu vurgu Patuk, Gunugkidul, Yogyakarta'daki Nglanggeran köyünde turizmde görev alan kadınların sektördeki yerini belirlemek adına yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile desteklenmiştir (Tristanti 2022). Benzer şekilde, İspanya'da yapılan bir çalışma ile kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, eşit işe eşit ücret haklarının sağlanması gibi iyileştirmelerle, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında turizm sektörünün ve toplumsal gelişimin de önünün açılacağı raporlanmaktadır (Sanchez vd. 2022). Dolayısıyla Türkiye'de 1950'lerden bu yana etki alanı genişlemeye başlayan turizmde (Bayrakçı ve Zencir 2018) emeği ile katkı sağlayan kadınların cinsiyet normları ardına sıkıştırılmaması gerekliliği ve kadın emeğinin turizmdeki geliştirici etkisinin vurgulanması önemlidir (Sanchez vd. 2022).

ÇALIŞMA ALANI: SIDE

Milattan önce üçüncü yüzyıla tarihlenen kalıntılar doğrultusunda, o dönemlerde dahi yerleşim yeri olduğu anlaşılan Side, tarih boyunca büyük göçlere sahne olmuştur. Özellikle 10. yüzyıldaki Arap saldırıları ile tetiklenen büyük yangın sonrasında kent halkı Antalya'ya göç etmiş; kent ise bin yıl süren sessizlikle derin bir uykuya gömülmüştür. Ayrıca kentin bir korsan yuvası olarak tasvir edilmesi de bölgenin uzun süre kimsesiz kalmasının sebepleri arasındadır (Mansel

1978). Bu uzun soluklu ayrılışın ardından kenti canlandıran olay; Fransız İhtilali ile tetiklenen Yunanistan'ın bağımsızlığının ilanının ardından Girit'te ortaya çıkan iç karışıklık sonucunda burada yaşayan Müslümanların göçe zorlanmış olmalarıdır. 1897 yılında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Selimiye Köyü'ne gerçekleşen Girit göçleri bin yıldır terk edilmiş hâlde duran şehrin kaderini değiştirmiştir. Girit göçmenlerinin o dönem için işlevsiz bu kente yerleştirilmelerinin ardından balıkçılık, zeytincilik ve zanaatkarlık ile uğraşarak geçimlerini sağladıkları bilinmektedir (Toker 2021). Özellikle 1936 yılında ilan edilen Toprak Reformu Kanunu ile on iki dönüm toprak tahsis edilen Girit göçmenlerinin tarım işletmeciliğine girişmeleriyle refah düzeyleri yükselmeye başlamıştır (Turan vd. 2018).

Pamphylia Bölgesi'nde 1943 yılında başlayan kazıları yöneten Prof. Dr. Arif Müftü Mansel, Side'deki antik kent kalıntılarının 1947 yılında sistematik olarak incelenmesi için aktif çalışmalara başlamıştır. Prof. Dr. Jale İnan'ın da içinde bulunduğu kazı ekibinin Apollon Tapınağı'nın onarımını gerçekleştirmesi ile Side dünya çapında biliniyor hâle gelmiştir (Turan vd. 2018). Bu gelişme, 1960'lı yıllara gelindiğinde dünya çapındaki hareketlilikleri ile dikkat çeken hippilerin bu bölgeye seyahatler gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır. Side kazı alanlarına duydukları merak ve orada geçirdikleri zamanda karşılaştıkları misafirperverliği ülkelerine döndüklerinde anlatmaları sayesinde Side'de yoğunlaşan seyahat hareketleri, ev pansiyonculuğunun temellerini atmıştır (Toker 2021).

Side'ye hayranlıkları ile bu şehrin kaderini değiştiren ilk aile Friendly ailesi olmuştur. 1964 yılında Side'ye yerleşen Alfred ve Jean çifti, bölgeye öyle hayran kalmış ve bağlanmışlardır ki şehirdeki plansız yapılaşma ile mücadele etmek amacıyla "Uluslararası Side Dostları" vakfını kurarak kendilerini kenti "kurtarmaya" adanmışlardır. Emekliliğinin ardından kente yerleşmeye karar veren bir diğer Side aşığı aile de Kabağağaçlı ailesidir. Suat Şakir Kabağağaçlı'nın bu bölgenin potansiyelini fark etmesi ve eşinin lezzetli yemeklerine hayran olan dostlarının tatillerini Side'de geçirmesi sonucunda, Kabağağaçlı çifti bölgedeki

ilk restoran olan Pamphylia'yı hizmete açmışlardır (Turan vd. 2018). Bölgede iki restoranı olduğu bilinen Kabağağaçlı (Oral 2021), artan taleple birlikte Hermes adındaki pansiyonu açarak ev pansiyonculuğu ile başlayan turizm hizmetlerini bir üst kademeye taşımış ve benzer işletmelerin açılmasına örnek teşkil etmiştir. Tüm bu gelişmeler esnasında altın çağını yaşayan ev pansiyonculuğu, kadınların emekleri ile şekillenmiş ve Side turizminin temeli hâline gelmiştir (Toker 2021).

İNCELEME YAKLAŞIMI

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından belge incelemesi benimsenmiştir. Nitel araştırmalardaki diğer analitik yöntemler gibi, belge incelemesi de anlam ortaya çıkarmak, bir anlayış kazanmak ve görgül bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini, yorumlanmasını ve sistematik bir prosedürü izlemeyi gerektirir (Bowen 2009; Mayring 2014; Morgan 2022; Arslan 2023). Araştırmanın verilerini 2012-2015 yılları arasında yürütülen Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi kapsamında Side'de gerçekleştirilen görüşmelerin deşifre kayıtları oluşturmuştur (Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I).

Side'de 2013 yılında yapılan sözlü tarih araştırmasında 16 kişiyle görüşülmüş ve kaynak kişilere çeşitli bağlamları içeren farklı sorular sorulmuştur. Sorulardan bazıları, bu araştırmanın da amacına hizmet eden "geçmişten bugüne kadınların turizm sektöründe çalışma durumlarının nasıl olduğunu" anlamaya çalışan sorulardır. "Turizmde kadın işgücü ve değişimi konusunda neler söylemek istersiniz?" ve "Bu bölgede geçmişten bugüne kadınların turizm sektöründe çalışma durumları nasıldır?" gibi temel sorular ve alınan cevapların niteliğine bağlı olarak ortaya çıkan sondajlama sorularıyla birlikte söz konusu destinasyonda kadınların turizm sektöründeki yeri anlaşılmasına çalışmıştır. Mevcut araştırmada da deşifre metinlerindeki yalnızca kadınlarla ilgili sorulara verilen yanıtlar incelemeye alınmış ve turizm sektöründe kadının yeri genel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Kaynak kişilerin profillerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Doküman incelemesi kapsamına alınan kaynak kişilerin özellikleri

Kaynak Kişinin Adı	Doğum Yılı	Cinsiyeti	Mesleği	Eğitimi
Abdülkadir Uçar	1968	Erkek	Belediye Bakanı	Lisans
Ahmet Barut	1963	Erkek	Barut Hotels Yönetim Kurulu Üyesi	Lisans
Akay Şenel	1947	Erkek	Eski Belediye Başkanı- Otel Yöneticisi	Lisans
Ali Yeşilipek	1955	Erkek	Restoran İşletmecisi	İlkokul
Ali Yükser	1954	Erkek	Pansiyon İşletmecisi	Lisans
Halil Yıldırım	1950	Erkek	Otel İşletmecisi	Lise
Harun Friese	1959	Erkek	Kafeterya İşletmecisi	Ortaokul
Jutta Hoffling	1964	Kadın	Pansiyon İşletmecisi	Lise
Lieve Yıldırım	1964	Kadın	Otel İşletmecisi	Lisans
Mehmet Çoban	1939	Erkek	Başkomiser Pansiyon İşletmecisi	Lise
Mehmet Karamancı	1958	Erkek	Otel İşletmecisi	Lisans
Murat Karakaş	1952	Erkek	Tercüman- Deri Ticareti	Lisans
Nebi Barut	1941	Erkek	Barut Hotels Yönetim Kurulu Üyesi	İlkokul
Nimet Sircan	1950	Kadın	Şehir Planlamacısı	Lisans
Orhan Avtur	1947	Erkek	Müze Müdürü	Lisans
Tevfik Yıldırım Hoşgör	1960	Erkek	Turizm Sektörü	Lisans

Deşifre metinlerinin organize edilmesi, yönetilmesi ve veri kaybının önüne geçilmesi amacıyla bir nitel veri analizi yazılımından faydalanılmıştır. Analiz sürecinde Charmaz (1990) tarafından önerilen iki aşamalı yapılandırmacı kodlama prosedürü izlenmiştir. Sözlü tarih araştırmasında kadınlarla ilgili sorular genel itibarıyla geçmiş ve bugün etrafında çerçvelendiği için kodlamalar da benzer bir çerçevede başlamıştır. Başlangıç kodlamasında geçmişe atıfta bulunan ifadeler *geçmişin söylemleri*; görüşmelerin yapıldığı döneme işaret eden ifadeler *bugünün söylemleri* temaları altında kodlanmıştır. Bu aşamada herhangi bir kategorileştirmeye gidilmeden, deşifre metinlerindeki ilgili ifadelerin tamamı serbest bir şekilde kodlanarak sürecin ilk aşaması tamamlanmıştır. İkinci aşamada ise birbirine benzeyen kodlar birleştirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Böylece sözlü tarih deşifre metinlerindeki anlatılar analiz edilmiş ve kronolojik olarak sunulmuştur.

Güvenilirliğin sağlanması için tüm analiz sürecinde araştırmacılar eşzamanlı olarak aynı fi-

ziksel ortamda analizleri yürütmüşlerdir. Böylece kodlama süreçlerindeki olası fikir ayrılıkları tespit edilmiş, uyuşmazlıklar kaynağında çözülmüştür. Üzerinde uzlaşma sağlanamayan kodlar kod kitabından çıkarılarak veya düzeltilerek analiz süreci tamamlanmıştır. Kod kitabı tamamlandıktan sonra araştırmacılar birbirlerinden bağımsız olarak yeniden incelemiş ve nihai şeklini almıştır. Doğrulanabilirliğin sağlanması için bulguların araştırmacıların inançları ve yargılarını değil, araştırılan olguyu yansıtmaya özenle dikkat edilmiştir (Lincoln ve Guba 1985; Arslan 2022). Kaynak kişilerin kadınların sosyal ve iş yaşamındaki konumları ile ilgili anlatıları zaman zaman cinsiyetçi bir görünüm kazansa da bu çalışmadaki kadın araştırmacılar, kültürün ve tarihsel bağlamın önemini sıklıkla birbirlerine hatırlatarak analizleri nesnel bir duruşla ilerletmişlerdir. Son olarak, bağlamsal unsurları okuyucuya aktarabilmek için kapsamlı betimlemeler yapılarak kaynak kişi alıntılarında sıklıkla yer verilmiştir (Arslan 2022).

BULGULAR

İncelenen deşifre metinlerindeki katılımcı anlatıları genel olarak kadınların geçmişteki durumları ile mevcut dönemdeki durumlarına odaklandığı için analizlerde geliştirilen temalar da temel olarak *geçmişin söylemleri* ve *bugünün söylemleri* olarak ayrılmıştır. Takip eden kısımlarda da araştırma bulguları kadının Side turizminin geçmişindeki durumu ve mevcut dönemdeki durumu olmak üzere iki ana başlık altında verilmektedir. Ana başlıklar altındaki alt başlıklar, temaların altında geliştirilen kategorilere işaret etmektedir.

Kadının Turizmdeki Yeri: Geçmişin Söylemleri

Analiz sonuçlarına göre, kadınların turizmdeki yerine dair geçmişe dair söylemler temelde üç kategoriye ayrılmıştır. Kadınların turizm faaliyetleri başlamadan önceki dönemlerine işaret eden *turizm öncesi dönem faaliyetleri*; turizmin başladığı dönemlere işaret eden *turizmin başlangıcında kadın* ve kadının iş yaşamında varlık göstermesiyle ortaya çıkan değişikliklere işaret eden *kadının çalışma yaşamına girişi* olarak sıralanabilir.

Turizm Öncesi Dönem Faaliyetleri: "Kadın Hep Sahadaydı"

Side, Girit göçlerinin ardından yoksul ama kendi kendine yetmeye çalışan tipik bir Anadolu yerleşimiydi. Toprak reformuna kadar kendi ekecek toprağı olmayan ve ağaların toprağını karın tokluğuna işleyen Side köylüsü, toprak reformunun ardından kendi toprağını da ekmeye başlamıştır. Girit'ten zanaatları ile gelen erkekler zanaatlarını icra etmeye devam ederken; kadınların kimi tezgâhta kilim dokur, kimi kadın tarlada çalışır, kimi zeytinlikte zeytin toplardı. Nebi Barut, anlatısında o dönemlerde yaşayan diğer bütün kadınlar gibi ev kadını olan annesini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

Annem çok çalışkan kadındı, çok çalışkandı, onu zeytin toplarken görsen iki eliyle böyle, iki eliyle toplardı, annem ev kadınıydı. Özellikle o zamanki kadınlar hep ev kadınıydı. Hepsisi çok çalışkan, mesela annem gani gani rahmet eylesin her gün mesela babamla beraber çıkardı. Babam çiftçilik yapmazdı ama bütün bize ait olan tarlalarda ya zeytin ağacı var ya armut

ağacı var ya zingit ağacı var ya badem ağacı var, annem giderdi her gün onlardan toplardı mesela durmazdı evde.

Sideli kadınlar toplumsal olarak kendilerine yüklenen rollerin dışına öylesine doğal bir şekilde çıkmışlardır ki, ev dışı bir alana işaret eden "tarlada çalışmak" dahi gündelik yaşam kurgularının bir parçası hâline gelmiştir.

Turizmin Başlangıcında Kadın: "Side'de Turizmin Başlangıç Fişeği Atılıyor"

Yeni toplumsal hareketlerin tüm dünyayı etkisi altına aldığı 1960'lı yıllar, Side için de değişim çanlarının başladığı bir döneme işaret etmektedir. Toplumsal bir hareket olmakla kalmayıp 1960'ların ortalarında çıktıkları doğu seyahatiyle de dünyanın önemli alternatif turizm deneyimlerinden birini yaşayan (Ireland-Gemie 2015) hippiler için önemli uğrak yerlerinden biri de Türkiye olmuştur. Nepal yolculuklarının ana rotasında olmasa da birçok hippie, Türkiye'deki çeşitli bölgelerde pansiyonlarda, küçük otellerde ya da sahilde çadırda konaklamışlar, hayatı bildikleri gibi yaşamışlardır (Toker 2022). Türkiye'ye hippie akımı esas olarak 1965'ten sonra yoğunluk kazanmıştır. Hippilerin Kapadokya, Alanya, Side, Marmaris, Fethiye, Kuşadası gibi yerleşimleri de ziyaret etmeleri sonucunda bu bölgelerde turizmin ortaya çıkışı ve gelişimi hızlanmıştır (Kozak 2018). Böylece Türkiye'deki bazı bölgelerde hippilerin öncülük ettiği turizm hareketlerinin de temelleri atılmıştır (Türktarhan vd. 2022). Bu bölgelerden biri olan Side'nin halkı ilk misafirlerini de 1960'larda ağırlamaya başlamıştır. Girit kültürünün gelişmeye açık yapısının da etkisiyle misafirlerini ve misafirlerinin "garipçe" davranışlarını "kolaylıkla kabul etmişlerdir" (Şenel 2018).

Kısa bir süre içerisinde tekrarlanmaya başlayan bu misafirlikler Side'de yeni bir ekonomik faaliyeti de beraberinde getirmiştir. Girit kadınının duruşu, zihniyeti ve kendisine güveni gündelik yaşam pratiklerine de yansımış (Şahin ve Duran 2019) ve kadınlar bu ekonomik faaliyetin öncülüğüne soyunmuştur. Analiz sonuçlarına göre kadınların emek alanları ağırlıklı olarak ev pansiyonculuğu ve ev pansiyonculuğunun beraberinde getirdiği ağırlama, oda temizliği ve mut-

fak olarak belirlenmiştir. Bu durum kadın emeği açısından şaşırtıcı bir sonuç değildir. İlginç olan, kadının toplumsal cinsiyet rolleriyle doğal olarak uyumlu olan işleri ticari bir hizmete dönüştürme becerisini sergilemek konusunda tereddüt etmemeleridir. Anlatılar incelendiğinde kadınların “kendi işinin patronu” olduğu yönelik vurgulara rastlanmaktadır.

Kadının Çalışma Yaşamına Girişi: “Turizmin Temeli Olarak Kadınlar”

Kadınlar belirleyicidir...

Kadınlar 1960’lı yıllarda ev pansiyonculuğu hizmeti vererek Side turizminin temellerini atarken, kendi zanaatlarıyla meşgul olan erkekler turizmin başlangıç dönemlerinde görece pasif kalmıştır. Sözlü tarih görüşmesi yapılan ve annesi ev pansiyonculuğu yapmış olan Ali Yükser şu sözleriyle genel manzarayı aktarmaktadır:

Kesinlikle kadınlar tarafından bunlara hep öncülük edildi. Side’de turizmin gelişmesi, kadınların önderliğiyle oluştu, kadınlar belirleyicidir. Erkekler daha pasif durumdaydı ilk dönemlerde, çünkü temizlik faktörü başlı başına çok önemlidir ve temizliği kadınlar yapıyordu, işletmeyi, hatta rezervasyonları, hepsini kadınlar yapıyordu ve kadınlar başlattı diyebiliriz kesinlikle.

Kadınların turizm tarihindeki yerini anlamaya çalışırken kuşkusuz ki Side turizminde kadına özel bir önem atfedildiği anlaşılmaktadır. Anlatılar geçmişteki kadın emeğinin hakkını teslim eden söylemlerle yüklüdür. Uzun yıllar turizm sektöründe de uğraş veren Side Eski Belediye Başkanı Abdülkadir Uçar, turizm hareketinin başladığı ilk dönemlerde kadınların çalışmaya başladığına işaret etmektedir. Misafirperverliğin en güzel örneğiyle kadınlar, yakın bir gelecekte Side’nin temel ekonomik sektörü olacak turizm sektörünü inşa etmeye 1960’lı yılların başında girişmişlerdir. Abdülkadir Uçar’ın anlatısında dikkat çeken unsurlar şu şekildedir:

Turizm hareketi başladığında ilk olarak kadınlar çalışmaya başladı, bunu söyleyebilirim, Side’de kadınlar çalışmaya başladı. Neden, çünkü beyler bir işle meşguldü, kimi çiftçiydi tarlada çalışıyordu, kimi zanaatkardı sanayide çalışıyordu, kimi berberdeydi, kimi terzideydi,

kimi ustaydı, yani erkeklerin hepsi kentin dışındaki işlerinden hayatlarını devam ettiriyorlardı. Peki, turizmi kim yapıyordu? Turizmi de annelerimiz yapıyordu, [kadınlar] yapıyordu, bu iş [kadınlara] ait bir işti.

Kadınların kısa zaman içinde çalışma hayatının önemli bir parçası hâline gelmesi, ekonomik bağımsızlıkları üzerinde söz sahibi olmalarına, özgüveninin artmasına ve gündelik yaşam kalitelerinin artmasına neden olmuştur.

Kadının Turizmdeki Yeri: Bugünün Söylemleri

Turizmin başlangıç yıllarında, kadınların temel oluşturup öncülük ettiği sektörde, 1970’li yılların ortalarından itibaren erkekler egemen olmaya başlamıştır. Sideli kadınların sektörden elini çekerken işgücü arzının kapsamını nasıl değiştiği *kadının sektörde değişen konumu ve kadının turizmde geri planda kalması* alt başlıklarıyla açıklanmıştır. Kadınlar, başlangıç yıllarında olduğu gibi ya aile işletmelerinin kat hizmetleri, mutfak ve yiyecek-içecek departmanlarında ya da işçi olarak çalışmaya başladıkları otellerin önbüro, mutfak veya kat hizmetleri gibi departmanlarında çalışmaya devam etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda yönetim kademelerinde de kadınların varlık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kadının Turizmde Değişen Konumu: “Dünün Patronu Bugünün İşçisi Kadınlar”

Türk turizmine hizmet veren birçok bölgede, turizmin başlangıç dönemlerinde kadınların emek rolleri belirsizken, Side turizminde durum böyle olmamış; turizm, kadın emeğinin üzerinden temellenerek yükselmiştir. Kadınların turizm sektörüyle uyumlanmasında Girit göçmen kültürünün izleri fark edilmektedir. Hayatın her alanında kadın ve erkekler ortak kamusal alanları kullanmış; kadınların bir sektörü omuzlaması yadırganmamıştır. Ortak bir yaşam kültürünü paylaşan kadın ve erkekler, iş yükünü de paylaşarak dayanışma örneği sergilemişlerdir. Side’nin en eski ve köklü küçük işletmesinin sahibi Halil Yıldırım’ın anlatısı bu durumu net bir şekilde somutlaştırmaktadır:

Kadınlarımız turizm sektörüne bizden önce bizimle beraber başladı. Bizim köyümüz Girit

göçmeni, Girit muhaciri olduğu için bizim kadınlarımızla erkeklerimiz arasında hiçbir zaman ayrım olmadı. Her zaman birlikteydik, birlikte çalıştık, her şeyi birlikte yaptık. Bizim köyümüzün Girit göçmeni olmasının bir avantajı var. Bu avantaj burada turizme de yansdı.

Türkiye turizm tarihinde 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde ise sektörün gelişme sürecinde bir kırılma yaşanmaya başlanmıştır. Ev pansiyonculuğunun pansiyonculuğa, pansiyonculuğun küçük otel işletmeciliğine ve nihayet büyük otellerin de hizmet vermeye başlamasıyla profesyonel hizmete de gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Yıllar boyu naiflikle turizme hizmet veren kadınlar, büyüyen iş hacmine ve talep edilen bilişsel düzeydeki profesyonel hizmete zamanla yanıt verememeye başlamıştır. İşletmeciler veya otel sahipleri erkekler olmaya, kadınlar ise işçi olmaya doğru evrilmiştir.

Kadının Turizmde Geri Planda Kalması: "Kadınlar Sahnenin Arkasına Çekiliyor"

Kadınların ana aktör olduğu ev pansiyonculuğunu takip eden birkaç yıl içinde Side'nin ilk otelleri açılmaya başlamıştır. Bir yanda yerli halkın neredeyse tamamı evlerini pansiyon olarak kiraya vermeye devam ederken, diğer yandan da hız kesmeden bölge turizminde söz sahibi olan küçük oteller açılmaya devam etmiştir. Side ziyaretçilerinin birkaç on kişiyle değil birkaç yüz kişiyle ölçülmeye başlandığı 1970'lerin sonunda, köylüler bu talebe yanıt verecek kapasiteye çoktan erişmiştir. Side'nin popülerlik kazanması için sadece birkaç yıl yetmiş, 1980'li yılların ilk yarısına gelindiğinde pansiyonların, kampların, küçük otellerin tamamen dolduğu ve hatta Side'ye gelenlerin çevre köylere yönlendirilmeye başlandığı ulusal gazetelerde haber olarak yer almıştır (Turan vd. 2018).

Turizmin bu kadar hızlı gelişmesi, ekonomik açıdan istendik bir durum olsa da sosyal açıdan bazı sorunlu durumlara yol açmıştır. Sınırlı işgücü arzı, kitleselleşmeye başlayan turizmin taleplerini karşılayamadığı için Side'ye işgücü göçü gerçekleşmeye başlamıştır. Abdülkadir Uçar, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

İş büyüyünce, kitle turizmine geçilince beş yıldızlı oteller orada çalışan binlerce çalışan, bunların büyük bir bölümü artık yetmediği için Türkiye'nin dört bir yanından hatta yabancı ülkelerden dahi gelip bu hizmet sektöründe rol alan insanları görmeye başladık.

Ürün ve hizmet sunumundaki profesyonelleşme Sideli kadının aleyhine bir durum yaratmış ve onları arka plana itmiştir. Ali Yüksek'in turizmin kitleselleşmesi ve hizmette profesyonelleşmenin kadınların sektördeki konumunu nasıl değiştirdiğine yönelik çarpıcı ifadeleri şöyledir:

Birçok işletmede kadınlar daha ön plandaydı, aile pansiyonculuğunda. Tabi iş profesyonelle dönüşünce bu tamamen tersine dönüştü bu kez, kadınlar geriye çekildi. Çünkü profesyonel anlamda turizmde, örneğin dil faktörü var ya da başka birtakım şeyler var, bunların da gelişmesi lazımdı aynı dönemde. Ama kadınlar aynı ölçüde erkeklerle birlikte bu gelişime ayak uydurmadılar, daha doğrusu uydurtulmadılar yani onların isteğine bağlı bir şey değildi bu.

Side turizminin erken dönemlerinde tamamen yabancı oldukları sektör, yerli halk tarafından hızla kabul edilmiş ve sözlü tarih anlatılarında kabul sürecinin bu denli hızlı olmasında kadınların rolü sıklıkla vurgulanmıştır. Kadınların öncülüğünde başlayan ve sonrasında kadın-erkek dayanışmasının en güzel örneklerinin verildiği Side turizminde, kendi işinin patronu olan kadından işçi kadına geçiş süreci yaklaşık 20 yıl içinde gerçekleşmiştir. Bugün bakıldığında, sektörde kadın istihdamının yüksek seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır; ancak bu istihdam yükünü genellikle bölgenin dışından gelen mevsimlik işçiler karşılamaktadır. Kadınların Side turizmindeki yerini tarihsel bir şekilde Ahmet Barut şöyle özetlemektedir:

Babaannemi hatırlıyorum Allah rahmet eylesin. '60'ların ortasından sonundan itibaren evde pansiyonculuk yapıyordu. O çok çalışkan bir kadındı, ama hep işletmelerin içinde zaten. Yani böyle annemler de çok yardım ederdi otelde, yani her zaman varlardı. [...] Sonrasında kadınlar, ilk başlarda otellerde sadece kat hizmetlerinde çalışıyorlardı. Önceleri hiç yoktu. Sonradan kat hizmetlerinde başladı, şimdi serviste, ön büroda. Ön büroda da çoktur. Serviste. İşletme müdürleri de vardır, bizim tesisleri

mizin bir tanesinde işletme müdürümüz, genel müdürümüz kadın. Satışta, misafir ilişkilerinde çoktur. Mutfakta var. Artık hiç, çok alışık olmadığımız departmanlarda da kadın eleman çalışıyor.

Çalışma kapsamında değerlendirilen anlatılardan da anlaşılacağı üzere Side turizmde kadın emeği yadsınamaz bir yere sahiptir. Ev pansiyonculuğu ile başlayan süreçte, ev içi emek ile gündelik yaşamı harmanlayan Sideli kadınlar, turizmin bölgede profesyonelleşmeye başlamasını takip eden yıllarda geride kalmaya ve alt kademe işlerde işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Kitle turizminin yoğunlaştığı talebe bağlı olarak hız kazanan iç göç ile istihdamda da geride kalmaya başlayan Sideli kadınların turizm tarihindeki yerinin belirginliği azalmaya başlamış olsa da Türkiye Turizmi Sözlü Tarihi çalışmasında yer alan bu anlatılar, kadının yaratıcı gücünün Side turizmdeki kritik önemini kayıtlara geçirmiş bulunmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yüzyıllardır farklı amaçlarla gerçekleşen seyahatlerin turizm sektörünü yaratmasının üzerinden çok da uzun bir zaman geçmemiştir. Özellikle Cumhuriyet tarihi açısından bakıldığında turizm sektörü yarım yüzyıl denilebilecek genç bir yaşta olmasına rağmen etki alanı oldukça geniş bir endüstri hâline almıştır. Turizm ve kadın konulu çalışmaların yönetim, organizasyon ve toplumsal cinsiyet temelinde birçok alanda gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Fakat bu araştırmaların yapılabilmesini sağlayan kadınların, turizmdeki yerini tarihsel açıdan inceleyen bir çalışma veya alana rastlanılmaması kadınların bu alandaki yerini ve önemini vurgulama zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Hippi hareketinin tüm dünyaya yayıldığı 1960'lı yıllarda Türkiye de bu küresel hareketten nasibini almıştır. Özellikle o dönem arkeolojik kazılar ile dikkat çeken Side'nin "tüm dünya bizim" mottosu ile gezen bu gençlerin dikkatini çekmesiyle birlikte turizmin temellerini oluşturan ev pansiyonculuğu kadınların emek yoğun çabası sonucunda başlamıştır.

Çalışma sonuçları göstermektedir ki, 1960'lı yıllarda birçok alanda kadın emeğinin önde olması gündelik yaşamın bir parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Girit'ten göç eden göçmen aileler uzun yıllar yoksulluk içinde yaşarlarken, Cumhuriyet'in ilanının ardından gerçekleştirilen Toprak Reformu sonucu refah düzeyleri bir nebze de olsa yükselmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, Toprak Reformuna dek özellikle göçmen ailelerin balıkçılık ve zanaat ile uğraşmış olmalarıdır. Kadın erkek eşitliğinin kültürel bir özellik olduğu Girit göçmenlerinin etkisi ile şekillenen Side kültüründe, Toprak Reformu sonrasında ağırlıklı olarak tarla işlerinde kadınların çalıştıkları, erkeklerin kadınlara destek oldukları ve bir yandan da zanaatlarını sürdürdükleri görülmektedir. Bunun sonucunda sabah erken saatlerde tarla işlerini bitiren kadınların ev içi emek ile gerçekleştirdikleri eylemler, ev pansiyonculuğunun başlamasıyla birlikte tıpkı tarla işleri gibi gelir getirici bir unsur hâline dönüşmüştür. Bu süreçte erkekler ev dışı işlerde çalışmaya devam etmiş; kadınlar ise aslında gündelik işleriyle uğraşırken bir anda turizmin temel taşı hâline gelmişlerdir.

Bugünün söylemlerine gelindiğinde ise 1980 ve sonrasındaki neoliberal ekonomi politikalarının etkisi ile otantik olarak şekillenmiş bu doğal turizm hareketinin mekanikleşmeye başladığını söylemek mümkündür. Kendi çabaları ile inşa ettikleri ev pansiyonculuğu özellikle de kitle turizminin oluşturduğu yoğun talebe yetersiz kalan Side, artık bir destinasyon olarak kamu kararlarından etkilenmiş ve özel sermayedarların büyük girişimlerinin altında ezilmiş; zamanla ev pansiyonculuğunu terk ederek büyük turizm işletmelerine ev sahipliği yapar hâle gelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm o denli büyük olmuştur ki turizmin temelini atmış olan Sideli emektar kadınlar iç göç ile Side'ye çalışmaya gelen diğer "eğitilmiş" kadınların gölgesinde kalmışlardır. Zamanla sermaye sahibi erkek patronların kurduğu büyük otellerde dahi kendilerine yer bulmakta zorlanan kadınlar turizm sahnesinin gerilerine itilmiş ve şimdi tarihsel bir anlatının başkahramanı olarak bu çalışmada yer alacak noktaya gelmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, bu geri çekilmenin gönüllü değil,

zorunlu bir çekilme olduğudur. O dönemler için eğitim imkânı tanınmayan, ev içi emek ile meşgul olan kadınların neoliberal ekonomi politikaları temelinde değişen bir sistemde kendilerine yer bulamamaları, kitle turizmi talebinin artacağına ön görülmesi ve kurulan büyük pansiyon ve otellere rağmen, turizmin temellerini emekleri ile atan kadınların göz ardı edilmesi, bugün özellikle Sideli kadınların ev içine çekilmesi ya da ev içi emek ile benzer işlerin yapıldığı departmanlarda işçi olarak çalışmaya başlamalarına neden olmuştur.

Sonuç olarak; kadınların doğal bir görevi olarak görülen ev içi emeğin gelir getirici bir unsura dönüşmesini sağlayan turizmin gelişmesi, kadınların gelişmesini geride bırakacak nitelikte hızlı gerçekleşmiştir. Bu geride kalmanın kültürel, toplumsal ve ekonomik sebepleri olmakla birlikte turizm destinasyonlarında görev alan kadınların dil eğitimi başta olmak üzere eğitimden geri kalmamalarının sağlanması kadınların nitelikli turizm istihdamında yer alabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Bu araştırma, kadınların turizm sektörünün gelişmesiyle ilgili önemli süreçlere işaret etse de çalışmanın bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Araştırma kapsamının Side ve Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması özelinde ele alınması çalışmanın en önemli sınırlılığını arz etmektedir. Gelecek çalışmalarda kadının turizmdeki yerini ele alan araştırmaların daha geniş coğrafyalarda ve zaman aralıkları ile gerçekleştirilmesi, turizmin geleceğinde kadının yerine dair ön görüşlerde bulunulabilmesinin önünü açacaktır. Özellikle bu çalışma kapsamında öne çıkan Girit göçmenlerinin kadın erkek eşitliğinin ön planda olduğu kültürlerinin, kadınların turizmin temellerini atmalarına zemin hazırlayan bir kültürel farklılık olması, bu alandaki çalışmaların kültürel farklılık bağlamında değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Böylelikle yerli halkın turizm istihdamında geri planda kalması ile oluşan gelir dengesizliğinin önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca, kadın emeğinin değerlendirilmesi adına planlanabilecek eğitimler ile nitelikli işlerde çalışabilecek

kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik olarak olumlu yönde gelişmelerine fırsat tanınmış olacaktır. Araştırmanın bir diğer önemli sınırlılığı, verilerin 2015 yılında toplanmasıdır. Araştırmanın verileri her ne kadar 2015 yılı öncesindeki döneme ışık tutsa da aradan geçen sekiz yıl içinde hem dünyada hem de Türkiye'deki önemli güvenlik sorunları, politik meseleler, yeni araştırma gündemleri vb. bağlamında kadının turizmdeki yerini göstermemektedir. Bu nedenle gelecekteki araştırmalarda güncel toplumsal değişim faktörleri ve yeni araştırma gündemleri çerçevesinde özelleştirilmiş çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Aitchison, C. (2009). Gender and Tourism Discourses: Advancing the Gender Project in Tourism Studies. İçinde; T. Jamal ve M. Robinson (Editörler) *The Sage Handbook of Tourism Studies* (ss. 631-644). Londra: Sage Publications.
- Akoğlan, M. (1996). Konaklama Endüstrisinde Kadının Konumu, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7 (2): 16-23.
- Alkan, Ö. (2014). Konaklama İşletmelerinde Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Engellerin Kariyer Planlamasına Etkisi: Marmaris Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Fakültesi.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51): 395-407.
- Arslan, E. (2023). Turist Anlatıları Perspektifinden Varoş Destinasyonları Deneyimi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34 (2), 19-31.
- Ateş, A. ve Başaran, M. (2019). Kırsal Kalkınmanın Sağlanmasında Kadın İstihdamı: Afyonkarahisar Gazlıgöl Termal Turizm Bölgesi Araştırması, *Journal of Yaşar University*, 14(54): 87-95.
- Balcı, E. ve Aslan, E. B. (2022). Turizmde Çalışan Kadın Sorunları: Antalya'da 5 Yıldızlı Otellerin Yiyecek-İçecek, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (3): 1674-1698.
- Barut, A. (2018). Görüşen: Aysel Yılmaz. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 17-26). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Barut, N. (2018). Görüşen: Gözde Türktarhan. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 154-163). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Bayrakçı, S. ve Zencir, E. (2018). Muz Bahçelerinden Turizm Cennetine: Alanya'nın Turizm Yolculuğu. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumları Kuruluşları Turizm Bölgeleri Meslekler* (ss. 53-71). İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık.

- Bayram, A. T. (2019). Türk Turizm Alan Yazınında Kadınlar Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, *Turur Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8 (2): 55-77.
- Bensemman, J. ve Hall, C. M. (2010). Copreneurship in Rural Tourism: Exploring Women's Experiences, *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2 (3): 228-244.
- Boluk, K. A. ve Panse, G. (2022). Recognising the Regenerative Impacts of Canadian Women Tourism Social Entrepreneurs through a Feminist Ethic of Care Lens, *Journal of Tourism Futures*, 8 (3): 352-366.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2): 27-40.
- Boyacıoğlu, E. Z. ve Elmas, Ç. (2020). "Turizm ve Kadın" Olgusunun Bibliyometrik Yaklaşım ile İncelenmesi, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17 (1): 32-52.
- Buğra, A. ve Özkan, Y. (2014). *Akdeniz'de Kadın İstihdamının Seyri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cave, P. ve Kilic, S. (2010). The Role of Women in Tourism Employment with Special Reference to Antalya, Turkey, *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 19 (3): 280-292.
- Charmaz, K. (1990). 'Discovering' Chronic Illness: Using Grounded Theory, *Social Science and Medicine*, 30 (11): 1161-1172.
- Çelik, C. (2013). Güvencesizlik ve İşçi Sınıfı Oluşumu: Antalya Turizm İşçilerinin Sınıf Deneyimi Olarak Güvencesizlik (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Çiçen, C., Boyacıoğlu, E. Z. ve Oğuzhan, A. (2020). Turizmde Kadın İşgücünün Cinsiyet Ayrımcılığı Algısı: Edirne İlinde Bir Araştırma, *Tourism and Recreation*, 2 (Ek 1): 54-63.
- Dalkıranoğlu, T. (2006). Çalışma Yaşamında Kadın İşgücü ve Cinsiyet Ayrımcılığı: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Dan, N. ve Shimizu, T. (2022). Effective Resources to Mobilize Women Entrepreneurship: A Success Case Study of Family Tourism Businesses in Tioman Island, Malaysia, *Sustainability*, 14 (15): 9133.
- Díaz-Carrión, I. A. ve Vizcaino, P. (2022). Mexican Women's Emotions to Resist Gender Stereotypes in Rural Tourism Work, *Tourism Geographies*, 24 (2-3): 244-262.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2011). Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Yöresinde Turizm Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınlar, *Çalışma ve Toplum*, 1 (28): 201-232.
- Emir, O. ve Toker, A. (2020). Turizmde Bağımlılık ve Gelişme. İçinde; O. Emir (Editör), *Turizm Sosyolojisi* (ss. 109-141). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertac, M. ve Tanova, C. (2020). Flourishing Women through Sustainable Tourism Entrepreneurship, *Sustainability*, 12 (14): 5643.
- Fidan, F. ve Nam, D. (2012). Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciler-Taraklı Örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 51-57.
- Filimonau, V., Matyakubov, U., Matniyozov, M., Shaken, A. ve Mika, M. (2022). Women Entrepreneurs in Tourism in a Time of a Life Event Crisis, *Journal of Sustainable Tourism*, 1-23.
- Gebelek, G. (2008). The New International Migration from a Gender Perspective: A Case Study of Post-Sovietservants of Tourism in Antalya (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Güney, E. (2022). Toplumsal Cinsiyet Algısının Kadın Yöneticilerin Kariyer Gelişimine Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce: Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Hillman, W. ve Radel, K. (2022). The Social, Cultural, Economic and Political Strategies Extending Women's Territory by Encroaching on Patriarchal Embeddedness in Tourism in Nepal, *Journal of Sustainable Tourism*, 30 (7): 1754-1775.
- Ireland-Gemie, B. (2015). From Kerouac to the Hippy Trail: Some Notes on the Attraction of on the Road to British Hippies, *Studies in Travel Writing*, 19 (1): 66-82.
- Işık, Z., Çetinkaya, N. ve Işık, F. M. (2017). Mutluluğun İş Tatmini Üzerindeki Rolü: Erzurum İli Palandöken Kış Turizm Merkezinde Yer Alan Konaklama İşletmelerindeki Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2): 457-471.
- İkikat, H. E. (2022). Türkiye'deki Kadın Şeflerin Varoluş Çabaları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı.
- İstanbulu Dinçer, F., Akova, O., Muğan Ertuğrul, S. ve Aydoğan Çiftçi, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı: İmkanlar ve Engeller, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, (1): 379-395.
- Kabil, M., Ali, M. A., Marzouk, A. ve Dávid, L. D. (2022). Gender Perspectives in Tourism Studies: A Comparative Bibliometric Analysis in the MENA Region, *Tourism Planning and Development*, 1-23.
- Kaplankıran, D. (2021). Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Zorluklar: Antalya Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı.
- Kaya, B. (2014). Alanya'da 1985 Öncesi Konaklama İşletmelerinin Arazi Sahipliği Bağlamında İncelenmesi. İçinde; N. Kozak (Editör), *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 200-213). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kaya, Ş. (2017). Turizmde Kadın Emeği, *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, (9): 1-22.
- Kemer, E. ve Aslan, Z. (2022). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yönetici Olmak: Vignette Tekniği Uygulaması, *Turizm Akademik Dergisi*, 9 (2): 39-53.
- Kimbu, A. N., Ngoasong, M. Z., Adeola, O. ve Afenyo-Agbe, E. (2019). Collaborative Networks for Sustainable Human Capital Management in Women's Tourism Ent-

- preneurship: The Role of Tourism Policy, *Tourism Planning and Development*, 16 (2): 161-178.
- Koc, E. (2020). Do Women Make Better in Tourism and Hospitality? A Conceptual Review from a Customer Satisfaction and Service Quality Perspective, *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, 21 (4): 402-429.
- Kozak, N. (2018). (Ed.) *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I*. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Kozak, N. (2018). Türkiye'de Hippiler (1965-1979). İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar Turizm Bölgeleri Meslekler* (ss. 859-908). İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık.
- Köse, Z. (2014). Turizmde Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği Beypazarı Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Londra: Sage Publications.
- Mansel, A. M. (1978). *Side: 1947-1966; Yılları, Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. Klagenfurt. Social Science Open Access Repository.
- Morgan, H. (2022). Conducting a Qualitative Document Analysis, *Qualitative Report*, 27 (1): 64-77
- Oktik, N. (2001). Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Toplumsal Değişime Etkileri, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4): 145-151.
- Oral, M. (2021). *Akdeniz Işıkları*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Radović-Marković, M. ve Živanović, B. (2019). Fostering Green Entrepreneurship and Women's Empowerment through Education and Banks' Investments in Tourism: Evidence from Serbia, *Sustainability*, 11 (23): 1-16.
- Rasanjali, C., Sivashankar, P. ve Mahaliyanaarachchi, R. P. (2021). Women Participation in Rural Tourism: A Case of Ella, Sri Lanka, *AGRARIS: Journal of Agribusiness and Rural Development Research*, 7 (2): 256-269.
- Sánchez, J. L. R., Caruso, N. N. M., Guarín, L. V. P. A. F., Muñoz, E. C. ve Nicholls, J. F. G. (2022). Evolution of Women in the Spanish Labor Market of the Tourism Industry, *Procedia Computer Science*, (203): 615-620.
- Serinikli, N. (2019). Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Agro-Turizm Kadın Kooperatifleri, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14 (1): 45-57.
- Seyfi, S., Hall, C. M. ve Vo-Thanh, T. (2022). The Gendered Effects of Statecraft on Women in Tourism: Economic Sanctions, Women's Disempowerment and Sustainability?, *Journal of Sustainable Tourism*, 30 (7): 1736-1753.
- Solmaz, C. (2020). Türkiye'de Yönetimde Kadın Olmak: Turizm Sektörüne Yönelik Bir Durum Çalışması (*Basılmamış Doktora Tezi*). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.
- Şahin, C. ve Duran, G. (2019). İzmir-Turgutlu (Hamidiye) Köyünde Giritli Muhacirler, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17 (1): 94-123.
- Şenel, A. (2018). Görüşen: Duygu Yetgin. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss.27-42). İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık.
- Toker, A. (2019). Cumhuriyetin Başkentinde Bir Münevverler Kulübü: İstanbul Pastanesi (1920-1955). İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Ankara Otel, Lokanta, Pastane, Turizm* (ss. 157-179). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Toker, A. (2021) Girit'ten Side'ye Göç: Turizm ile Uyumlanan Yaşamlar. İçinde; S. Kolukırık ve G. Dinç (Editörler), *Antalya Göç Kitabı* (ss.67-92). Konya: Palet Yayınları.
- Tristanti, T., Nurhaeni, I. D. A., Mulyanto, M. ve Sakuntalawati, R. D. (2022). *The Role of Women in tourism: A Systematic Literature Review*, *KnE Social Sciences*, 545-554.
- Turan, A., Yılmaz, A. ve Yetgin, D. (2018). Bin Yıllık Uykusundan Uyanan Kent: Side. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar Turizm Bölgeleri Meslekler* (ss. 237-262). İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.
- Türktarhan, G., Toker, A. ve Kozak, N. (2022). The Roots of Tourism: Hippies, *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 7 (2): 85-94.
- Uçar, A. (2018). Görüşen: Duygu Yetgin. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 3-16). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Uduji, J. I., Okolo-Obasi, E. N., Onodugo, V. A., Nnabuko, J. O. ve Adedibu, B. A. (2021). Corporate Social Responsibility and the Role of Rural Women in Strengthening Agriculture-Tourism Linkages in Nigeria's Oil Producing Communities, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19 (6): 754-780.
- Untari, S. ve Suharto, Y. (2020). The Development of Youth and Woman Entrepreneurship Program in Village Tourism through Partnership, *Geo Journal of Tourism and Geosites*, (33): 1538-1544.
- UNWTO. (2019). World Tourism Organization Global Report on Women in Tourism 2010. [e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420384](https://doi.org/10.18111/9789284420384). Erişim tarihi: 24 Ocak 2023.
- Vukovic, D. B., Petrovic, M., Maiti, M. ve Vujko, A. (2021). Tourism Development, Entrepreneurship and Women's Empowerment-Focus on Serbian Countryside, *Journal of Tourism Futures*, 1-21.
- Yetiş, Ş. A. ve Çalışkan, N. (2020). Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı: Mevcut Duruma İlişkin Bir Değerlendirme, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3): 105-119.
- Yıldırım, H. (2018). Görüşen: Aysel Yılmaz. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 71-90). İstanbul: Yıkılmazlar.
- Yükser, A. (2018). Görüşen: Arzu Turan (Toker). İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 56-72). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.

Arzu Toker - Songül Çilem Kaya

Arzu TOKER

Anadolu Üniversitesi Turizm Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2007). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2011), doktora derecesini de Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından aldı (2019). Anadolu Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2012) Doçentlik unvanını Turizm alanında aldı (2023). Halen Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm sosyolojisi, turizm tarihi (mikro tarih) ve nitel araştırma yöntemleridir.

Songül Çilem KAYA

Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2016). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2022) aldı. Halen doktora düzeyinde Anadolu Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği Anabilim dalında eğitim görmektedir. 2021 yaz ayında Voyage Club Torba'da barista olarak, 2022 yılının yaz sezonunda ise The Bodrum Edition bünyesindeki Inari Omakase'de a la carte garson olarak görev aldı. Temel çalışma alanları bilinçli farkındalık (mindfulness), turist psikolojisi ve turizmde emek konularıdır.